

Економічні науки

УДК 336.713

Семібратов Денис Сергійович

студент

Київського національного університету технологій та дизайну

Семибратво Денис Сергеевич

студент

Киевского национального университета технологий и дизайна

Semibratov Denis

Student of the

Kiev National University of Technologies and Design

Русіна Юлія Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

Русина Юлия Александровна

кандидат экономических наук, доцент

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Rusina Julia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Kiev National University of Technology and Design

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ КБ АТ «ПУМБ»
УПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКОЙ КБ АО «ПУМБ»
MANAGEMENT OF INVESTMENT POLICY OF CB JSC FUIB

Анотація. Проаналізовано та визначено сутність поняття "інвестиції" та "інвестиційна політика банку". Визначені чинники впливу на інвестиційну політику та основні заходи управління ними. Охарактеризовано формування інвестиційної політики на прикладі КБ АТ «ПУМБ».

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, нормативи.

Аннотація. Проаналізована і определена сутність поняття "інвестиції" і "інвестиційна політика банку". Определены факторы впливання на інвестиційну політику і основні заходи по управленню ними. Охарактеризовано формування інвестиційної політики на прикладі КБ АО «ПУМБ».

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционная политика, нормативы.

Summary. The essence of the concept of investments and investment policy of the bank is analyzed and determined. The factors influencing the investment policy and the main measures of their management are determined. The formation of investment policy is described on the example of CB FUIB JSC.

Key words: investments, investment activity, investment policy, standards.

Постановка проблеми. Інвестиційна політика є основою успішного функціонування як підприємств, банків, так і економіки країни в цілому. Залучення інвестицій сприяє підвищенню конкурентоспроможності між банками, ефективності використання фінансових активів, зміцненню фінансової стійкості та ліквідності, і є регулятором фінансових ризиків. Однією з ознак ринкової економіки є використання дієвого механізму інвестування, його інструментів та сучасних моделей державного регулювання. Досвід економічно розвинених країн свідчить про тісний взаємозв'язок між економічним зростанням та залученням капіталу.

Інвестиційна сфера є ваговою і значимою для функціонування і розвитку економіки. Саме завдяки інвестиціям відбувається розширення і удосконалення виробничих потужностей та основних фондів підприємства.

Значення інвестицій для України постійно зростає, вони є запорукою сталого економічного розвитку, який забезпечує високу якість життя населення. Масштаби, структура і ефективність використання інвестицій значною мірою визначають результати господарювання різних рівнів економічної системи, а також стан, перспективи розвитку та конкурентоспроможність національного господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань інвестиційного середовища та інвестицій присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема праці І.О. Бланка, О.М. Варченка, Н.В. Тувакова, Д.Ф. Крисакова, О.А. Кириченка, О.Є. Кузьміна, Ю.М. Нестерчука, О.Є.Кузнєцова, Т.В. Майорової, О.Д. Вовчака, а також Г. Бірмана, А. Кейна, Л.Дж. Гітмана, К.Р.Макконелла, І. Фішера, Б. Зви, Р. Мертона, А. Маркуса та інших.

Постановка завдання. Завданням дослідження є розкриття теоретичних основ інвестиційної політики банку, визначення факторів впливу на неї, а також аналіз інвестиційної політики КБ АТ «ПУМБ» та оцінка ефективності її проведення.

Виклад основного матеріалу. Термін «інвестиція» походить від латинського слова «invest», що означає вкладати, одягати. У найбільш широкому розумінні інвестиції визначаються як розлучення з грошима сьогодні, щоб отримати більшу суму в перспективі [3].

Розглянемо трактування сутності інвестицій відповідно до різних наукових поглядів.

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції розглядаються, як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток або досягається соціальний ефект [1].

Мочерний С.В. та Федоренко В.Г. під інвестиціями розглядають довгострокові вкладення капіталу в різні сфери і галузі народного господарства всередині країни та за її межами [2; 3].

Правдюк Н.Л. та Слівінська А.В. надають таке тлумачення інвестиційній діяльності, як: динамічний процес зміни форми капіталу, послідовне перетворення первісних ресурсів і цінностей в інвестиційні витрати та перетворення вкладених коштів у приріст капітальної вартості у формі економічного, соціального або екологічного ефекту [4].

Як сукупність видів грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в підприємства, підприємницькі проекти й програми, які сприяють розвитку виробництва та невиробничої сфери, підприємництва, з метою отримання прибутку та соціального ефекту розглядає інвестиції Сорока Л.М. [5].

На думку Вовчака О.Д., інвестиції – це довгострокове вкладення коштів у будь-яку галузь економіки з метою отримання прибутку, тобто будь-яку поточну діяльність, яка збільшує здатність економіки виробляти товари і надавати послуги в майбутньому [6].

Л.Гітман та М.Джонк трактують інвестиції як спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або зростання суми капіталу [7].

Як вкладання капіталу у грошовій, матеріальній, нематеріальній формі або частини доходу, яка використовується з метою забезпечення його зростання в майбутньому періоді, одержання поточного доходу та вирішення певних соціальних завдань трактує інвестиції Безродна С.М. [8].

У різних розділах науки зміст поняття інвестиції має свої особливості. Наприклад, у макроекономіці інвестиції розглядаються як частина ВВП, яка неспожита у поточному періоді і забезпечує приріст капіталу в економіці країни в майбутньому.

Якщо розглядати інвестиційний процес в банківській сфері, то можна зазначити, що інвестиційна діяльність банку – це діяльність, спрямована на

отримання прибутку та інших вигод, шляхом проведення інвестиційних банківських операцій та надання інвестиційних та інших банківських послуг [9].

Зазначимо, що банківська інвестиційна діяльність складається з трьох етапів:

I. Етап – прийняття рішення щодо інвестування, визначення цілей, напрямів та об'єкта інвестування.

II. Етап – здійснення процесу інвестування, укладення необхідних договорів.

III. Етап – експлуатація створеного об'єкта інвестиційної діяльності [9].

На підставі вибраних напрямів інвестиційної діяльності розробляється інвестиційна політика банків. Саме інвестиційна політика визначає цілі та вибір дієвих способів їх досягнення. З економічної точки зору, інвестиційна політика – це комплекс заходів з організації та управління інвестиційною діяльністю банку, спрямований на забезпечення прийнятних обсягів інвестування, оптимальної структури інвестиційних активів та зростання їх прибутковості при доступному рівні ризику.

На інвестиційну політику банку впливає низка внутрішніх та зовнішніх чинників (рис.1), що істотно впливають на діяльність банків та рівень їх прибутковості від інвестиційної діяльності.

Одним з ключових завдань інвестиційної політики банку є формування оптимального портфеля цінних паперів шляхом розподілу визначеної суми інвестиційних ресурсів за різними видами вкладень з метою їх максимальної прибутковості. Ефективність інвестиційної політики визначається співвідношенням ризику та дохідності за інвестиційними активами та інвестиційним портфелем в цілому. Будь-яке вкладення пов'язане не лише із дохідністю, але й із ризиком його втрати.

Рис. 1. Чинники впливу на інвестиційну політику банку

Джерело: сформовано автором на основі джерел [9; 10]

Основними критеріями інвестиційних вкладень з позиції банків як інвесторів є:

- забезпечення прибутковості інвестицій;
- забезпечення необхідного рівня ліквідності інвестиційних активів;
- мінімізація ризиків;
- захист інвестицій від інфляції та різноманітних ризиків;
- зменшення терміну окупності інвестицій [11].

До заходів щодо запобігання ризикам інвестиційної діяльності банку можна зазначити наступні [13]:

1. Страхування, завчасне зовнішнє резервування ресурсів, спрямованих на компенсацію можливих втрат, що викликані ризиками інвестиційного проекту.

2. Диверсифікація – розподіл інвестицій за різними фінансовими інструментами, що зменшує ризики та сприятиме формуванню інвестиційного портфеля з альтернативною спрямованістю.

3. Лімітування – встановлення граничних максимальних або мінімальних значень внутрішніх показників проекту з метою зменшення ризику та підвищення ефективності інвестиційної діяльності банку.

4. Хеджування – відкриття угод на одному ринку для компенсації впливу цінових ризиків.

5. Придбання додаткової інформації з метою розширення ринку інвестування та зменшення ризикових факторів, що пов'язані із інвестиційною діяльністю.

АТ «Перший український міжнародний банк» (далі АТ «ПУМБ») був заснований 20 листопада 1991 року. АТ «ПУМБ» є універсальним банком, що обслуговує великі та середні підприємства, підприємства малого та середнього бізнесу, а також приватних осіб.

Відповідно до класифікації НБУ АТ «ПУМБ» включено до групи найбільших банківських установ. До того ж за ключовими показниками, а саме обсягом активів, розміром власного капіталу, обсягом коштів корпоративних клієнтів, кредитного портфеля – АТ «ПУМБ» входить до топ-10 українських банків.

Для оцінки сучасного стану формування інвестиційної політики банку насамперед необхідно здійснити аналіз діяльності банку (рис.2).

За 2015 рік АТ «ПУМБ» показав негативний фінансовий результат у вигляді чистого збитку розміром 1752,4 млн.грн. Такий фінансовий результат був зумовлений переважанням операційних витрат над операційним доходом, а також нестабільністю в політико-економічній та банківській сферах в країні. Починаючи з 2016 року банк почав отримувати чистий прибуток від своєї діяльності у розмірі 367 млн.грн. Протягом 2016-2019 років чистий прибуток банку збільшився у 7 разів та становив у 2019

році 2603,7 млн.грн, що свідчить про покращення діяльності як самого банку так і банківської системи в цілому.

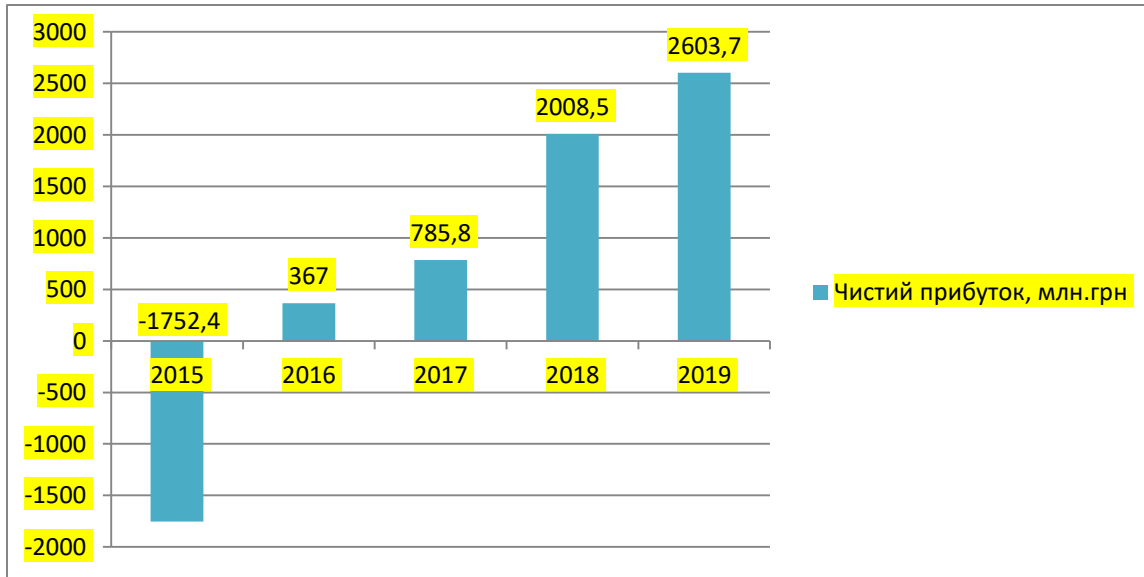

Рис. 2. Динаміка чистого прибутку АТ «ПУМБ» за 2015-2019 роки

Джерело: сформовано автором на основі джерела [12]

Для проведення подальшого дослідження необхідно провести аналіз динаміки доходів та витрат (Табл.1).

Таблиця 1

Динаміка доходів та витрат АТ «ПУМБ» за 2015-2019 роки

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Темп приросту,%			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Процентні доходи	5247,7	5045,8	5162	6365,5	7781,9	-3,8	2,3	23,3	22,3
Процентні витрати	3101,2	2913,5	2153,4	2451,5	2491,2	-6,1	-26,1	13,8	1,6
Чистий процентний дохід	2146,5	2132,3	3008,6	3914,1	5290,7	-0,7	41,1	30,1	35,2
Комісійні доходи	1222,9	1329,3	1728,2	1988,7	2282,3	8,7	30,0	15,1	14,8
Комісійні витрати	313,7	348,4	459,6	483,2	536	11,1	31,9	5,1	10,9
Чистий комісійний дохід	909,3	980,9	1268,6	1505,5	1746,3	7,9	29,3	18,7	16,0
Операційний дохід (збиток)	-509,8	2287,4	3859,4	5700,9	7258,2	-548,7	68,7	47,7	27,3
Операційні витрати	1645,6	1839,9	2906,8	3369,6	4097,3	11,8	58,0	15,9	21,6
Чистий прибуток (збиток)	-1752,5	367	785,8	2008,5	2603,7	-120,9	114,1	155,6	29,6

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

Процентні доходи банку мали нестабільну динаміку. Так у 2016 році відбулося їх скорочення на 3,8%, проте у 2017-2019 роках відбулося їх поступове зростання до 7781,9 млн.грн. Процентні витрати банку також мали нестабільну динаміку. Так у 2016-2017 роках спостерігалось скорочення процентних витрат на 6,1% та 26,1% відповідно. Проте у 2018 та 2019 роках спостерігалось їх зростання на 13,8% та 1,6% відповідно. Чистий процентний дохід банку у 2016 році зменшився на 0,7%. Але із 2016 року відбулося його зростання з 2132,3 млн.грн до 5290,7 млн.грн, що оцінюємо позитивно.

Комісійні доходи банку мали тенденцію до зростання протягом досліджуваного періоду. Зростання комісійних доходів відбулося з 1222,9 млн.грн до 2282,3 млн.грн. Комісійні витрати теж мали стабільну динаміку зростання з 313,7 млн.грн до 536 млн.грн. При цьому чистий комісійний дохід банку збільшився з 909,3 млн.грн до 1746,3 млн.грн.

У 2015 році у банку був наявний операційний збиток у розмірі 509,8 млн.грн. Проте вже із 2016 року спостерігався операційний дохід, який мав тенденцію до зростання з 2287,4 млн.грн. до 7258,2 млн.грн. При цьому операційні витрати мали зростаючу тенденцію протягом усього досліджуваного періоду з 1645,6 млн.грн до 4097,3 млн.грн.

В цілому зміни у динаміці доходів та витрат банку за 2015 рік призвели до формування чистого збитку банку у сумі 1725,5 млн.грн. Але вже з 2016 року у банку спостерігалася прибуткова діяльність, із зростанням суми прибутку з 367 млн.грн до 2603,7 млн.грн, що оцінюється позитивно.

Таким чином, АТ «ПУМБ» із 2016 року веде прибуткову діяльність, що забезпечується зростанням основних статей доходу банку.

Здійснення інвестицій АТ «ПУМБ» проводить відповідно до Стратегії зростання ПУМБ [14]. Фінансування здійснюється завдяки внутрішнім механізмам, а саме коштів отриманих від операційної діяльності та коштів отриманих за рахунок реінвестицій прибутку.

Здійснюючи аналіз інвестиційної політики банку необхідно проаналізувати активи банку, що вкладаються у цінні папери.

Проаналізувавши дані таблиці 2, можна зробити висновок про нестабільну інвестиційну політику банку. Так у 2015 році лише 6,9% від загальної вартості активів банку було вкладено у цінні папери, що є досить низьким показником. Проте у 2016-2017 роках вкладення у цінні папери становили 21-22%, що є позитивним для діяльності банку, про що свідчить зростання його прибутковості. Починаючи із 2018 року частка активів банку, які вкладалися у цінні папери почалася скорочуватися до 19% у 2018 році та 16,1% у 2019 році, що свідчить про зменшення інвестиційної політики банку.

Таблиця 2

Динаміка активів АТ «ПУМБ» за вкладенням у цінні папери за 2015-2019 роки

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Загальні активи, млн.грн.	37644,1	44552,6	46532,3	49865,2	55437,2	6908,5	1979,7	3332,9	5572,0
Вкладення у цінні папери, млн.грн	2583,9	9410,5	10396,4	9453,7	8930,1	6826,6	985,9	-942,7	-523,6
Питома вага,%	6,9%	21,1%	22,3%	19,0%	16,1%	14,3%	1,2%	-3,4%	-2,9%
Надані кредити, млн.грн	26287,6	24755,8	25495,6	27244,3	32886,5	-1531,8	739,8	1748,7	5642,2
Питома вага,%	69,8%	55,6%	54,8%	54,6%	59,3%	-14,3%	-0,8%	-0,2%	4,7%

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

Динаміка кредитного портфелю банку була нестабільною, у 2015-2018 роках спостерігалось його скорочення із 69,8% до 54,6%, але у 2019 році відбулося його зростання на 4,7%.

Розглянемо динаміку та структуру інвестиційного портфелю банку за видами інструментів (табл.3).

Можна зазначити, що інвестиційний портфель банку складається із державних боргових цінних паперів, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток, що мали тенденцію до скорочення із 263,4 млн.грн до 39,3млн.грн.; державних боргових цінних паперів, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, що збільшувалися у 2016 та 2017 роках та скорочувалися у 2018-2019 роках; депозитних сертифікатів НБУ, що мали нестабільну динаміку; державних боргових цінних паперів США, які з'явилися у 2017-2018 роках та акцій, які були стабільними та становили 7,1 млн.грн.

Таблиця 3

Динаміка складових інвестиційного портфеля АТ «ПУМБ» за видами інструментів протягом 2015-2019 років

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	263,4	277,8	162,9	93,2	39,3	14,4	-114,9	-69,7	-53,9
Державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	171,2	6523,1	8334,7	8317,6	7677,5	6351,9	1811,6	-17,1	-640,1
Депозитні сертифікати НБУ	2142,3	2602,5	3208,3	1008,3	1206,2	460,2	605,8	-2200	197,9
Державні боргові цінні папери США	0	0	27,6	27,6	0	0	27,6	0	-27,6
Акції	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	0	0	0	0
Всього	2320,5	9132,6	11560,5	9360,5	8890,8	6812,1	2427,9	-2200	-469,7

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

В цілому обсяг інвестиційного портфеля банку зростав у 2015-2017 роках з 2320,5 млн.грн до 11560,5 млн.грн та скорочувався у 2018-2019

роках до 6812,1 млн.грн, що свідчить про скорочення провадження інвестиційної діяльності банком.

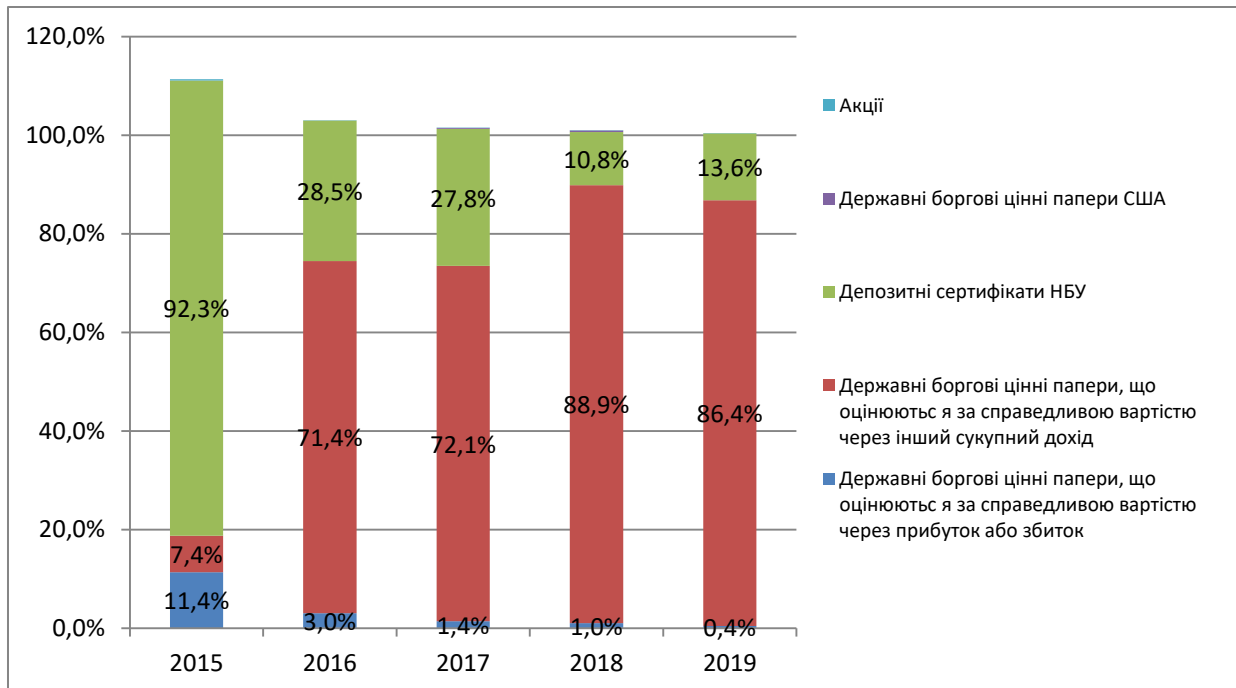

Рис. 3. Структура інвестиційного портфеля АТ «ПУМБ» за видами інструментів протягом 2015-2019 років [12]

Аналізуючи рис.3 зазначимо, що у 2015 році переважну частку інвестиційного портфеля банку займали депозитні сертифікати НБУ – 92,3%. Проте у 2016-2019 роках структура інвестиційного портфеля банку змінилася та переважну частку стали займати державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, із зростанням частки із 71,4% до 86,4%.

Важливим аспектом дослідження інвестиційної політики банку є аналіз його грошових потоків від інвестиційної діяльності.

Досліджуючи дані таблиці 4 зазначимо, що у 2015 році у банку спостерігався додатній чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності у сумі 509,2 млн.грн, що свідчить про переважання доходів над витратами від інвестиційної діяльності. У 2016-2019 роках чистий грошовий потік АТ «ПУМБ» був від'ємним та мав негативну динаміку. Це свідчить про

переважання витрат від інвестиційної діяльності над отриманими надходженнями від неї, що впливає на діяльність та розвиток банку негативно.

Таблиця 4

Динаміка грошових потоків від інвестиційної діяльності АТ «ПУМБ» за 2015-2019 роки

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Придбання основних засобів та нематеріальних активів	506,8	247,6	451,3	448,3	568,2	-259,2	203,7	-3,0	119,9
Надходження від продажу основних засобів та нематеріальних активів	159,7	19,2	28,9	67,2	92,6	-140,5	9,7	38,3	25,4
Придбання цінних паперів, наявних для продажу	57719,0	56177,8	27707,3	79265,0	54233,4	-1541,2	-28470,5	51557,7	-25031,6
Продаж цінних паперів, наявних для продажу	58575,3	50765,3	27385,4	78041,4	54688,4	-7810,0	-23379,9	50656,0	-23353,0
Чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності	509,2	-5640,9	-744,2	-78041,4	-10,6	-6150,1	4896,7	-77297,2	78030,8

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

Таким чином, аналіз інвестиційної політики банку свідчить про низький рівень її проведення та наявність збитку від інвестиційної діяльності, що є негативним для діяльності банку.

Важливим аспектом дослідження ефективності інвестиційної політики банку є аналіз виконання його нормативів (табл.5).

Важливої уваги заслуговують нормативи Н11 – норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою та Н12 – норматив загальної суми інвестування. Не зважаючи на дотримання умов цих нормативів, вони були доволі низькими, що свідчать про неактивну інвестиційну політику банку.

Таблиця 5

Динаміка інвестиційних нормативів АТ «ПУМБ» за 2015-2019 роки

Показник	Нормативне значення	01.01.2019	01.03.2019	01.06.2019	01.09.2019	01.01.2020
Н11, Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	не більше 15 %	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17
Н12, Норматив загальної суми інвестування	не більше 60 %	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

Висновки. Інвестиційна політика банку є комплексом заходів з організації та управління інвестиційної діяльності банку, спрямованих на забезпечення прийнятних обсягів інвестування, оптимальної структури інвестиційних активів та зростання їх прибутковості при доступному рівні ризику. На інвестиційну політику банку впливають як внутрішні так і зовнішні чинники, зокрема обсяг та структура ресурсів банку, дохідність активів, стадія життєвого циклу, загальні макроекономічні показники розвитку країни, стан та рівень інвестиційного клімату країни тощо.

Для удосконалення управління інвестиційною політикою банку можна запропонувати наступні заходи:

- здійснення постійного підвищення кваліфікації менеджерів, які безпосередньо займаються інвестиційною політикою банку;
- автоматизація основних процесів забезпечення інвестиційної політики;
- здійснення комплексного процесу управління, шляхом оцінки ризиків;
- забезпечення контролю та аналізу відхилень, що можуть виникнути внаслідок розрахунків інвестиційних рішень;
- розробка чіткого механізму зниження ризикованості інвестиційної політики банків.

Одним з найважливіших заходів забезпечення ефективної інвестиційної політики банку на державному рівні є створення стабільних умов розвитку економіки, а саме забезпечення стійкої нормативно-правової бази та оподаткування.

Література

1. Про інвестиційну діяльність: закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х т. за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. Т.1. 616 с.
3. Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент: навч. посібник. 2-ге вид., доп. К.: МАУП, 2001. 280 с.
4. Правдюк Н.Л., Слівінка А.В. Сутність інвестиційної діяльності : роль та значення інвестицій // Вісник Запорізького національного університету, №2(6), 2010. С. 195-198.
5. Сорока Л.М. Економічна сутність інвестицій та теоретичні основи інвестування // Ефективна економіка №2. 2014.
6. Вовчак О.Д. Інвестування: навч. посіб. Львів: Новий Світ. 2000. 544 с.
7. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования . М. : Дело, 1999. 991 с.
8. Безродна С. М. Інвестування : Чернівці, 2013. 200 с.
9. Кущик А.П., Галеміна Т.М. Проблеми активізації банківської інвестиційної діяльності в Україні // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2015. С. 206-209.
10. Верней О.Є. Чинники формування інвестиційної політики вітчизняних банків у сфері кредитування // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. 2013. Вип. 1 (99). С. 329-339.
11. Печенко О.О. Методичні засади оцінювання ефективності інвестиційної політики банку // Економічні науки. Серія облік і фінанси. 2014. Випуск 11(41). С. 147-164.

- 12.Річний звіт АТ «ПУМБ» за 2015-2019 роки. URL:
https://about.pumb.ua/finance/annual_reports
- 13.Калусенко В.В. Аналіз інвестиційного портфеля банків України та стратегія управління ним // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 1. С. 63-78.
- 14.Стратегія зростання АТ «ПУМБ». URL:
<https://about.pumb.ua/ru/growth/strategy>